

4. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44–48. – С. 1858. – Ст. 552.
5. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
6. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1981 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
7. Про службу безпеки : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.
8. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
9. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>.
10. Андрощук Г.А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны : [монография] / Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев. – К. : Ин Юре, 2000. – 400 с.

УДК 347.113

КОРОЄД С.О.

ДО ПИТАННЯ ПРО НОВУ КОНЦЕПЦІЮ ПОНЯТТЯ ПОЗОВУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Висвітлюються основні концепції розуміння позову, за основу береться процесуальна концепція позову як засобу порушення цивільного судочинства. Уперше порушується питання про кореляційну залежність мети й завдань цивільного судочинства та розуміння позову, а також покладення цього підходу в основу обґрунтування «п'ятої» концепції позову. Позов є процесуальною категорією, що являє собою вимогу позивача до суду, опосередковану вимогою вирішити цивільно-правовий спір між конкретними сторонами з приводу конкретного предмета й заявлених підстав та оформлену позовною заявою, що є процесуальним засобом порушення цивільного судочинства, головним призначенням якого буде саме «погашення» зазначеного спору в процесуальному плані шляхом вирішення справи із задоволенням матеріально-правової вимоги позивача або відмови в її задоволенні.

Ключові слова: *цивільний процес, цивільне судочинство, головне призначення, позов, захист права, суд, ефективність.*

Освещаются основные концепции понимания иска, за основу берется процессуальная концепция иска как средства возбуждения гражданского судопроизводства. Впервые поднимается вопрос о корреляционной зависимости цели и задач гражданского судопроизводства и понимания иска, а также взятие за основу этого подхода для обоснования «пятой» концепции иска. Иск является процессуальной категорией и представляет собой требование истца к суду, которое опосредовано требованием решить гражданско-правовой спор между

© КОРОЄД С.О. – доктор юридичних наук, заступник директора з наукової роботи (Науково-дослідний інститут публічного права)

конкретними сторонами по поводу конкретного предмета и заявленных оснований и оформлено иском заявлением, являющимся процессуальным средством возбуждения гражданского судопроизводства, главным назначением которого будет именно «погашение» указанного спора в процессуальном плане путем разрешения дела с удовлетворением материально-правового требования истца или отказа в его удовлетворении.

Ключевые слова: гражданский процесс, гражданское судопроизводство, главное назначение, иск, защита права, суд, эффективность.

It is highlighted the key concepts of understanding the lawsuit, and it is taken as a basis for remedial action concept of a lawsuit as a means to bring civil proceedings. For the first time it is raised the issue of correlation of goals and objectives of civil proceedings and understanding of the lawsuit, as well as taking this approach as a basis to justify the “fifth” concept of a lawsuit. In accordance to the author's theory lawsuit is the procedural category and is a requirement of the plaintiff to the court, which is mediated by the requirement to resolve civil dispute between specific parties about a particular subject and on stated grounds drawn up as a lawsuit, which is a procedural tool to bring up civil proceedings, the main purpose of which will be “resolution” of the dispute in procedural terms by settlement of the case with satisfaction of substantive requirements of the claimant or rejection of its satisfaction.

Key words: civil process, civil proceedings, main purpose, lawsuit, protection of rights, court effectiveness.

Вступ. Нещодавно ми вже порушували питання про нові властивості позовного провадження та обґрунтовували висновок, що позовна форма передбачає надання захисту не лише позивачу шляхом зобов'язання відповідача вчинити на його користь певні дії, а й відповідачу шляхом зобов'язання позивача до певних дій (сплатити відповідачу компенсацію чи борг, передати відповідачу пошкоджену річ тощо). У зв'язку із цим нами було запропоновано розширити традиційні властивості (ознаки) позовного провадження, наявні в юридичній літературі, такою додатковою ознакою, як можливість ухвалення рішення про присудження на користь позивача та відповідача [1].

Постановка завдання. Така нова ознака позовного провадження може характеризувати його незалежно від того, яку із чотирьох традиційних концепцій розуміння позову ми покладемо в основу. Крім того, позов так чи інакше має процесуальний характер, адже являє собою насамперед звернення (вимогу) до суду, саме за його допомогою порушується цивільна процесуальна діяльність – цивільне судочинство, яке згідно зі ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) має свої завдання та мету (головне призначення). При цьому в юридичній літературі без чіткої відповіді залишається питання про кореляційну залежність мети й завдань цивільного судочинства та розуміння позову. Спробуємо з'ясувати, чи можна у зв'язку з таким підходом говорити про існування «п'ятої» концепції розуміння позову.

Результати дослідження. У процесуальній літературі сучасне розуміння позову поділяється на чотири основні групи відповідно до того, з якої позиції (матеріально-правової чи процесуальної) розглядається позов, у якому співвідношенні перебувають у позові матеріальне та процесуальне. Матеріально-правова концепція передбачає визначення позову як матеріально-правової вимоги позивача до відповідача, що розглядається судом. Суть матеріально-правової концепції полягає в тому, що кожному суб'єктивному цивільному праву властивий позов як право на його здійснення. Позов не є чимось самостійним, розташованим поза правом, він притаманний праву як складова частина або властивість самого права. Процесуально-правова концепція передбачає розуміння позову як звернення до суду першої інстанції з вимогою про захист спірного цивільного суб'єктивного права чи охоронюваного

законом інтересу, звернення за вирішенням спору про цивільне право. Концепція двох самотійних правових категорій (позову в матеріально-правовому та позову в процесуальному сенсі) загалом зводиться до того, що в цивільному й цивільно-процесуальному праві не може бути єдиного поняття позову. Щодо цивільного права варто вживати термін «позов» у матеріально-правовому розумінні, а щодо цивільного процесуального права – у процесуальному. Концепція єдиного розуміння позову має дві сторони: матеріальну та процесуальну. Вона полягає в тому, що позов, будучи єдиним поняттям, внутрішній зміст якого викладено в позовній заяві, поєднує в собі дві вимоги: матеріально-правову, спрямовану до відповідача, що є водночас предметом позову, і вимогу процесуального характеру про захист, спрямовану до суду. При цьому обидві вимоги виступають у нерозривній єдності, роздільне їх існування є неможливим [2, с. 21–41].

Отже, основними (зовсім протилежними) є дві теорії позову: матеріальна (за якою позов аналізується як матеріально-правова вимога до відповідача про захист порушеного права, що розглядається судом) та процесуальна (за якою позов розглядається як процесуальний засіб порушення цивільної процесуальної діяльності та вимога до суду про захист порушеного права, тобто позов як засіб захисту права). У зв'язку із цим учені-процесуалісти зазвичай розмежовують у юридичній літературі дві самотійні категорії: право на позов (право на судовий захист) і право на пред'явлення позову (право на звернення до суду).

Таке розмежування, на нашу думку, закладено також у ст. 1 ЦПК України, яка визначає, що завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд та вирішення цивільних справ із метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Аналіз змісту наведеної процесуальної норми разом з іншими положеннями ЦПК України та з огляду на проведений нами аналіз юридичної літератури дає підстави для висновку, що головне призначення цивільного судочинства зводиться до усунення конфлікту між сторонами правового спору та остаточного вирішення (припинення) цивільно-правового спору, виникнення якого зумовлюється самим фактом пред'явлення позову й порушенням цивільної процесуальної діяльності, до якої залучається відповідач, незалежно від наявності спірних матеріальних правовідносин і факту порушення прав позивача (що й здійснюється за допомогою позову в його процесуальному розумінні). Тому головним призначенням цивільного судочинства є «погашення» цього спору в процесуальному плані шляхом вирішення справи (незалежно від матеріально-правових наслідків вирішення справи). Мета ж судового захисту (який, на наше переконання, помилково задекларовано як мету цивільного судочинства в ст. 1 ЦПК України), якщо наявні підстави для його застосування, має зводитись до застосування ефективного способу захисту порушеного права, адекватного спірним матеріальним правовідносинам сторін і конкретним обставинам справи, який у юридичному плані остаточно усунув би цивільно-правовий конфлікт між сторонами, тобто «погасив» спір у матеріально-правовому розумінні [3, с. 27–28].

Наведений висновок вказує на самотійність цивільної процесуальної діяльності (яка має самотійне призначення) та її відокремленість від матеріально-правових правовідносин сторін, хоча спірні правовідносини сторін становлять предмет судового розгляду. Крім того, навіть відсутність спірних матеріальних правовідносин між сторонами справи (наприклад, надумані позови, коли між сторонами взагалі жодних правовідносин не існує) не є процесуальною перешкодою для відкриття провадження в справі та її розгляду з метою вирішення спору, виникнення якого зумовлюється самим фактом пред'явлення позову та порушенням цивільної процесуальної діяльності.

Отже, цивільна процесуальна діяльність (позовне провадження цивільного судочинства), яка порушується за допомогою такого процесуального засобу, як позов, спрямовується на вирішення позову (як вимоги) у матеріально-правовому розумінні. Тому поза цивільним судочинством позов у матеріально-правовому розумінні існувати не може, оскільки позасудова юрисдикційна діяльність за допомогою позову не порушується. Крім того, варто зауважити, що навіть наявність спірної матеріально-правової вимоги однієї сторони правовідносин до іншої ще не дає достатніх підстав називати таку вимогу позовом, оскільки

ки необхідною є також наявність юридичної заінтересованості особи-позивача реалізувати (пред'явити) у судовому порядку таку вимогу. Таким чином, лише після звернення до суду з позовом (вимогою) і порушення цивільного судочинства можна вести мову про існування позову в матеріально-правовому значенні, оскільки лише в цьому разі можна говорити про матеріально-правову вимогу, що «розглядається судом».

У юридичній літературі незалежно від того, якої концепції позову дотримуються вчені, позов розглядається як процесуальний засіб порушення цивільної процесуальної діяльності. «Словник української мови» визначає термін «засіб» як прийом, певну спеціальну дію, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось. Із цього постає, що позов є спеціальною дією. Водночас аналіз змісту законодавства (як матеріального, так і процесуального) дає підстави для висновку, що позовом є вимога про захист порушених прав. Однак вимога не є тотожною засобу. Тому позов, на нашу думку, – це не спеціальна дія (тобто не засіб), а вимога, яка реалізується через таку спеціальну дію, тобто через її пред'явлення до суду.

Щодо позову процесуальний закон вживає такі терміни, як «позов пред'являється», «позови до відповідача». Тобто «пред'явити» можна вимогу, проте не засіб.

Водночас зі змісту ст. 5 ЦПК України 1963 р. та ч. 1 ст. 122 ЦПК України 2004 р. прямо постає, що процесуальним засобом порушення цивільного судочинства (тобто відкриття провадження в справі) є саме позовна заява. Згідно із ч. 1 ст. 118 ЦПК України позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції. При цьому всі вчені-процесуалісти поняття «позов» і «позовна заява» не ототожнюють.

Отже, можна визнати, що позовом є процесуальна вимога, оформлена позовною заявою та спрямована на порушення цивільної процесуальної діяльності щодо вирішення спору, яку позивач має право змінити (змінити предмет чи підставу позову) або від якої можна в будь-який момент відмовитись чи просити суд залишити позовну заяву без розгляду.

У зв'язку із цим лише такий елемент позову, як зміст (що виділяється вченими-процесуалістами в юридичній літературі), буде повністю розкривати суто процесуальний характер позову, адже саме «зміст позову» являє собою звернену до суду вимогу про здійснення судом певних дій із зазначенням способу судового захисту. Саме через цю обставину, на наше переконання, «зміст позову» процесуальний закон не відносить до елементів, якими визначається тотожність позову (ЦПК України це називає «спір між тими самими сторонами про той самий предмет і з тих самих підстав»).

Водночас у цій процесуальній вимозі до суду втілюється матеріально-правова вимога позивача, елементами якої є саме предмет, підстава й сторони, тобто ті елементи, з якими ЦПК України пов'язує тотожність спору.

Хоча необхідно уточнити, що ЦПК України, вживаючи поняття «позов», розуміє цей термін в одних випадках як процесуальну категорію, говорячи про «пред'явлення позову», а в інших – як матеріально-правову категорію, синонімами якої в ЦПК є терміни «позовні вимоги» та «вимоги» (елементами чого є предмет і підстава) [4, с. 59–60].

Висновки. Таким чином, можна навести теоретичне визначення позову. Позов є процесуальною категорією, що являє собою вимогу позивача до суду (як до порушення справи, так і протягом усього часу її розгляду), яка опосередковується вимогою вирішити цивільно-правовий спір між конкретними сторонами з приводу конкретного предмета та заявлених підстав, оформлену позовною заявою, що є процесуальним засобом порушення цивільного судочинства, головним призначенням якого буде саме «погашення» зазначеного спору в процесуальному плані шляхом вирішення справи (закінчення справи як з ухваленням рішення по суті спору, так і без вирішення спору по суті) із задоволенням матеріально-правової вимоги позивача або відмови в її задоволенні.

Саме подібне розуміння позову, на нашу думку, дає підстави застосувати до категорії «позов» такий принцип цивільного процесу, як диспозитивність, унаслідок чого будь-які зміни в матеріально-правових вимогах позивача реалізуються лише через здійснення позивачем у суді процесуальних повноважень. На наше переконання, це також вказує на другорядне місце матеріально-правової вимоги в змісті процесуальної категорії «позов».

Запропонований нами підхід до розуміння позову є відмінним від основних чотирьох концепцій позову, тому можна з обережністю визнати його «п'ятою» концепцією теорії позову та розпочати дискусію про розширення традиційних концепцій розуміння цієї юридичної категорії.

Список використаних джерел:

1. Короєд С.О. Нові властивості позовного провадження в аспекті підвищення ефективності цивільного судочинства / С.О. Короєд // Судова апеляція. – 2013. – № 3(32). – С. 92–97.
2. Исаенкова О.В. Иск в гражданском судопроизводстве : [учеб. пособие] / О.В. Исаенкова ; под ред. М.А. Викут. – Саратов : СГАП, 1997. – 96 с.
3. Короєд С.О. Процесуальне забезпечення ефективності цивільного судочинства : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / С.О. Короєд ; НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г. Бурчака НАПН України. – К., 2014. – 41 с.
4. Короєд С.О. Межі позовних вимог та порядок виконання судового рішення: проблеми співвідношення при застосуванні судом реституції та ввідикації / С.О. Короєд // Судова апеляція. – 2013. – № 4(33). – С. 59–60.

УДК 347.121.2

СВИСТУН Л.Я.

**РОЗМЕЖУВАННЯ ДОГОВІРНОЇ ТА ДЕЛІКТНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ**

У статті приділяється увага питанням правового регулювання порядку та умов (підстав) покладення цивільно-правової відповідальності на медичні заклади й медичних працівників. Аналізується правова природа медичної помилки.

Ключові слова: цивільно-правова відповідальність, шкода, медична помилка, вина.

В статье уделяется внимание вопросам правового регулирования порядка и условий (оснований) возложения гражданско-правовой ответственности на медицинские учреждения и медицинских работников. Анализируется правовая природа медицинской ошибки.

Ключевые слова: гражданско-правовая ответственность, вред, медицинская ошибка, вина.

The article focuses on the issues of legal regulation of the procedure and conditions (bases) imposing civil liability for medical institutions and health care workers. Analyzes the legal nature of medical error.

Key words: civil liability, damage, medical error, wine.

Вступ. Кожна людина з моменту її народження до самої смерті є потенційним суб'єктом медичних правовідносин, і від правильних або неправильних, помилкових дій медичного працівника залежить не лише стан здоров'я людини, а й найголовніша її цінність – життя.

© СВИСТУН Л.Я. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін (Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)